

NOVA ESCOLA GALEGA

ANTE A XORNADA ESCOLAR

Diante da existencia dun certo debate social e dun notable debate entre os ensinantes, a miúdo cunha toma de opcións xa moi definida arredor das posibles modalidades da xornada escolar na escola infantil, primaria e mesmo secundaria, Nova Escola Galega entendendo que estamos diante dunha cuestión relevante tanto desde o punto de vista pedagóxico como desde o social e en tanto que movemento de renovación pedagóxica avanza un conxunto de reflexións e posicións co ánimo de axudar a clarificar unha cuestión, con algunha frecuencia enturbiada na súa presentación.

A tal efecto, partimos do noso Proxecto Educativo asociativo exposto no documento **Unha Escola Pública Galega** (aprobado na VIª Asamblea Anual de Xaneiro de 1989), enriquecido posteriormente cos documentos tamén propios **Na procura dunha Escola Pública Galega e Medidas para mellora-la escola pública galega**; do mesmo modo tomamos en consideración as posicións aprobadas no IIª Congreso Estatal de MRPs (1990), tanto como diversas consideracións presentes na LOXSE e, por suposto, as conclusións científicas elaboradas dende as ciencias da educación e desde o recente Informe do ICE da Universidade de Santiago **A Xornada Escolar de Sesión Unica en Galicia(1992)**.

A progresiva afirmación dun novo proxecto de educación

- 1.- A educación básica é un dereito de tódolos cidadáns a fin de posibilitar un desenvolvemento psicolóxico, intelectual, afectivo e social, que os dote dos coñecementos, instrumentos intelectuais, destrezas e valores por medio dos que poder incorporarse coa máxima igualdade de oportunidades e de forma activa, cútica e creativa aos contextos socio-culturais que os enmarcan.
- 2.- A complexidade de tal proceso individual e social e as garantías precisas para a súa realización, fan que a educación básica se conciba como proceso sistematizado de intervención educativa, por medio de institucións socialmente recoñecidas e amparadas e reguladas publicamente. Así, estableceuse orientacións legais e normativas que permiten ordenar a realización dos procesos de ensino - aprendizaxe nunha dobre coordenada espacio - temporal.
- 3.- Houbo historicamente variedade de fórmulas de ordenación desta dobre coordenada.

O modelo didáctico da graduación foi impondo o concepto de aula como espacio emblemático de superior importancia a calisquer outro espacio posible. Foronse impondo tamén socialmente as xornadas lectivas de cinco / seis horas distribuídas case sempre en horario de mañán e tarde e en porcións de 45-50', tendo presentes criterios de rendemento e fatiga académica, xunto a outros referidos a xornada laboral dos profesores, co recoñecemento, por outra parte, das innegables funcións sociais das institucións escolares.

- 4.- Esta ordenación espacio - temporal foise xeneralizando no marco dos países europeos, anque con diversos matices relacionados co habitat, a ordenación da administración pública e o seu grao de centralización/descentralización, o contexto urbano / rural e os costumes locais.

- 5.- Sen embargo, a paulatina reforma do modelo didáctico graduado tradicional encorsetado polo modelo de aula, para ir afirmándose a diversificación das actuacións didácticas (traballo en grupo, ensino individualizado, a investigación) na búsqueda de estratexias cada vez máis óptimas ata aconsellar, mesmo, a realización de procesos de ensino - aprendizaxe fora da aula e do marco estrictamente escolar, ven rachar aquel modelo tradicional a favor da polivalencia e oportuna diversidade espacial, extremo éste que a súa volta induce tamén modificacións na tradicional ordenación e división do horario académico: ensino en grupo, traballo individualizado, dinámicas de investigación... que dificilmente cadran coa uniformidade horaria.
- 6.- Os novos modelos didácticos precisan unha flexibilidade horaria, que non permiten, aplicados con rixidez, os módulos horarios tradicionais.
- 7.- De acordo cos presupostos dunha nova didáctica debemos tomar en consideración un reparto máis equilibrado das materias de aprendizaxe, aportando unha maior racionalidade e flexibilidade na alternancia entre os tipos diversos de actividade escolar: intelectuais, manuais, físicas, musicais, sociais, artísticas... atendendo, doutra parte, á desexabilidade de modos diversificados e plurais na aprendizaxe: concreto, abstracto, auditivo, visual e experiencial, acadados por medio de modos tamén diversos de agrupamento do alumnado como se sinala no Informe do ICE da Univ. de Santiago.
- 8.- Debemos considerar, por outra banda, que as institucións escolares, en si mesmas consideradas, a pesar de que siguen tendo un papel moi relevante de índole cultural e educativo, viron reducida a súa función como fundamentais axencias de socialización.

A crecente complexidade cultural e científico-tecnolóxica, a intensa mobilidade social e xeográfica e a presenza cada vez maior das comunicacións multimediais como contexto vivencial das persoas pertencentes as nosas sociedades, teñen levado a unha profunda modificación do cadro básico de saberes e

competencias precisas para unha satisfactoria socialización, cobrando un novo senso e complexidade o concepto de educación integral.

- 9.- E así que ante a parcial incapacidade da escola desde a súa tradicional consideración como axencia cultural-educativa formal, compre, pois, considerar e afrontar a potencialidade educativa que aportan as redes culturais non formais e informais, debendo asumir as institucións educativas formais pola súa maior adecuación social estas novas dimensións, mediante a parcial integración e coordinación de recursos e programas tanto formais, como non formais e informais.
- 10.- Baixo este suposto, modificaranse tamén algúns dos rasgos que viñeron caracterizando á profesión docente nas últimas décadas, cara a asunción de novas competencias de intervención docente, de novos perfiles nas profesións docentes. Esta perspectiva queda aberta a través da LOXSE e das novas especializacións na formación do profesorado: idiomas, educ. musical, educación artística, educación física, informática.
- 11.- Tendo unha crecente relevancia cultural e social o que imprecisamente se denominan como "actividades extraescolares ou extracurriculares", coa consciencia de que elas posúen unha notable potencialidade para o logro dunha educación integral e dada a súa contribución ao logro da calidade e do enriquecemento cultural de todos e particularmente de aqueles individuos en situación de deprivación cultural, negativa para a consecución dunha sociedade democrática, non podemos por menos de considerar que en medida significativa deben formar parte dos proxectos educativos e curriculares dos centros educativos como dimensión pública e dereito á calidade da educación e deben ser tamén en medida significativa os profesores, con novos e ampliados saberes e cualificacións, os profesionais máis adecuados para o seu tratamento.

Os máis adecuados pola súa preparación e coñecementos pedagóxicos, psicolóxicos e didácticos para a intervención educativa con respecto á poboación infantil e xuvenil.

- 12.- E por todo isto que sostemos a necesidade de flexibilizar, racionalizar e reordenar os horarios escolares tradicionalmente atentos case en exclusiva a unha instrucción intelectual, máis disposta para unha selección meritocrática no marco dunha sociedade fundada sobre a desigualdade.

A conveniencia da racionalización dos horarios escolares

- 13.- A ordenación horaria escolar actual non é se cadra hoxe a máis oportuna e pertinente. Os ritmos sociais están cambiando. A modalidade laboral de xornada única está avanzando cada vez máis no marco dunha sociedade urbana, industrial e de servizos. ¿Deberán por elo axustarse os horarios escolares?, ¿reducindo ou ampliando os horarios de permanencia baixo a tutela do profesorado?, ¿de forma similar para tódolos colectivos ou diferente atendendo a distintos grupos de idades e contextos? ¿baixo o modelo de Xornada Partida (X. P.) ou adoptando o da Xornada Única?; estas son algunhas das cuestións que están na preocupación de diversos colectivos sociais, formados por profesores, ben que mesmo por pais e alumnos.
- 14.- A situación actual de Xornada Partida afecta de distinta forma aos colectivos infantís e xuvenís, pais e profesores, atendendo a unha maior proximidade ou distancia entre os centros escolares e as residencias familiares, tempos de permanencia no transporte escolar no caso do seu emprego, ambiente familiar, calidade das interrelacións culturais sociais coas que se confronta cada alumno, etc., etc. Así, o que como modelo horario (X. P.) pode ser a fórmula máis positiva e satisfactoria para uns, puidera ser perxudicial para outros (excesivo tempo ocupado pola xornada laboral e as súas implicacións, excesivo tempo distanciada do marco familiar, pouco descanso ou tempo de lecer...)
- 15.- Algo similar se podería predicar dunha xornada de cinco horas matutinas para todos, podendo levar a unha excesiva acumulación de materias nun horario condensado e a unha defectuosa integración de actividades de aprendizaxe

formal, non formal e informal con descompensacións, sobre todo entre os ámbitos rural e urbano; problemas e limitacións a ter que ver coa existencia, uso, programación, coordinación de recursos culturais, deportivos e de lecer e mesmo coa orientación seguida, cando non carencia para uns das desexables actividades complementarias, en contradición coa súa abundancia para outros, tanto de forma pública como privada.

16.- A cuestión da desexable racionalización e pois complexa ante a diversidade de situacións, supostos de partida e hipóteses das que podemos partir para seleccionar conscientemente unha ou outras modalidades horarias de xornada escolar. E difícil, por non decir imposible construír un modelo de racionalización uniforme e satisfactorio ante a tal diversidade.

17.- Neste contexto realizouse a investigación sobre a xornada escolar de sesión única en Galicia por parte do ICE da Universidade de Santiago e a pedido da Consellería de Educación, cara a facer un balance dunha iniciativa implantada en 81 centros de EXB e formalmente catalogada como experimental.

A ampla investigación tomou en consideración distintas perspectivas e planos de análise: o comparado, o sociolóxico, o psicopedagóxico, o médico - sanitario e o pedagóxico - organizativo, extraéndose del, entre outras, as seguintes indicacións:

- » Para un racional regulamento da xornada, a debater e decidir pola Comunidade Educativa, para recoller nos documentos pertinentes do Centro, no Proxecto Educativo e no Regulamento de Réxime Interno, deberase diferenciar claramente entre:
 - Xornada escolar dos alumnos, cos horarios das actividades, curriculares e complementarias, e de utilización dos servizos escolares.
 - Xornada do profesorado, diferenciando a docencia directa, permanencia no centro e actividades fora do mesmo coas súas compensacións.
 - Horario do Centro, cos momentos de apertura e peche, e a responsabilidade do funcionamento e cuidado en cada caso.

- » No contexto europeo abonda máis o horario de sesión dobre, iniciándose antes a xornada, con menor repouso a mediodía, e finalización tamén antes. No caso dalgún país con xornada de mañá ésta vai unida habitualmente coa inclusión do sábado a mañá como tempo lectivo.
- » En relación ao rendemento atencional e escolar, á fatiga e á adaptación aos horarios, os datos non son definitivos nin estadisticamente significativos, con respecto a unha ou outra fórmula, ben que os resultados son algo máis favorabeis para a Xornada Partida.

18.- Con todos estes antecedentes e considerandos previos é hora de ir fixando xa un conxunto de posicións que desde Nova Escola Galega ofrecemos ao conxunto dos sectores implicados:

- a) Denantes dunha toma de decisión sobre a X.U. ou X.P., desde o Consello Escolar de Galicia, Mesa Sectorial de Educación e outras instancias representativas e directivas deberá reafirmarse o valor das orientación pedagóxico-didácticas favorables á práctica e construción dunha educación integral: a flexibilidade dos novos modelos didácticos, a necesidade dun reparto equilibrado das materias de aprendizaxe de modo a atender aos modos diversificados e plurais de aprendizaxe e aos diversos tipos de actividade escolar, atendendo tamén á necesidade de flexibilizar e reordenar os horarios escolares e de integrar como tarefa educativa un conxunto notable de actividades educativas, culturais, recreativas e de lecer, hoxe agrupadas con indefinición no rótulo "actividades extraescolares ou extracurriculares ou complementarias", co que supón isto de integración e coordinación de recursos e programas tanto formais como non formais e informais e a súa plena consideración e integración formando parte dos proxectos educativos ou mesmo curriculares dos centros.

- b) Ao mesmo tempo debe facerse unha revisión sobre as tarefas da profesión docente: ¿son elas as docentes tradicionais só?, ¿incluen tamén ás de apoio didáctico escolar, como orientadores, psicopedagogos, expertos do curriculum, monitores de centros de recursos, coordinadores de centros de profesores...?, ¿incluen tamén as de educación musical, as de idiomas e as de educación física?. Parece que si todo o anterior e así o prevé o lexislador. ¿E por que non tamen o monitor-profesor de educación dramática?, ¿o animador literario, o xedrecista, experto en educación lóxico-matemática? ¿por que tería que ser un monitor distinto dun profesor?, non será só porque aínda non o recolleu a lei; e mesmo ¿non habería que falar da polivalencia de cometidos do profesor de educación física?; sería bo que a este se lle reservaran horarios de mañán para xogos cooperativos, mentres pola tarde acude ao centro escolar un monitor deportivo de baloncesto - sen formación pedagóxica - que se buscara o triunfo en competicións do equipo de baloncesto do colexio, para o que escollería só a aqueles alumnos máis dotados e ofrecendo maiores seguridades cós de peores disposicións físicas?. non debería ser se cadra o horario laboral deste profesor só ou case só pola tarde?.
- c) É dicir que, se estamos de acordo en integrar unha parte singular do que incorrectamente se denominan actividades extraescolares dentro do proxecto e das tarefas educativo - curriculares e se ademáis consideramos que serán os docentes, a través de novos perfís e competencias de intervención con máis adecuados saberes e cualificacións didácticas, ás que hai que ir dando paso nos distintos centros superiores de formación do profesorado, os profesionais máis capacitados, obteremos a conclusión de que o tempo educativo é un tempo tanto de mañán como de tarde, debendo ser os profesores os que ordinariamente conducen, tanto pola mañán como pola tarde, tal horario,

por máis que outros monitores deberán tamén participar nalgunha medida, cando menos para lograr a necesaria coherencia no funcionamento do Centro.

- d) Agora ben, debemos considerar tamén dúas cuestións que complican o anterior esquema.

Dunha parte ofrecer una educación de calidade e falar dun tempo educativo de mañá e tarde para todos non nos debería levar forzosa-mente a "escolarizar" todo o proxecto educativo, podendo existir estruturas e servicios que ofertan determinados concellos - funda-mentalmente urbanos ou semiurbanos - e que poden ser integrados positivamente dentro da programación educativa, polo que neste caso haberíamos de falar de coordinación. Mesmo se pode dar a circuns-tancia de que moitas familias desexen e poidan optar a unha certa discrecionalidade no uso de tempo educativo dos fillos, atendendo ademáis á realidade crecente de horarios laborales de xornada única, o que daría pé a contemplar unha relativa diversidade de horarios escolares de tarde.

Por outra parte, sendo lexítima a reclamación dun horario laboral de xornada única por parte dos profesores, debería haber lugar a poder contemplalo, podendo ser neste caso segundo a especialización e programación didáctica un horario de mañán ou un horario de tarde, ou, no seu caso, unha combinación de ambos.

- 19.- Estamos diante dunha cuestión complexa, pola suma e interferencia de varia-bles implicadas e temos o convencemento da conveniencia da revisión dos actuais horarios escolares.

Non son oportunas as decisións precipitadas. O lexítimo dereito laboral dos profesores debe ser contemplado no marco de novas posicións sobre o tempo educativo e as súas tarefas e actividades.

De adoptar posicións que supoñan innovacións haberá que facelo sobre a base da información, a participación e o consenso social e político; facelo con aplicación de criterios idénticos tanto para a escola pública como para a privada concertada; facelo desde a claridade normativa - actualmente non existente - e desde a planificación secuencializada, incluíndo a cuota parte de responsabilidades que deben ser asumidas polos distintos sectores e instancias administrativas.

Non debemos esquecer que as escolas como servizo público deben cumprir os necesarios obxectivos de integración e de compensación socio-cultural para tódolos escolares que así máis o precisen, polo que a adopción dunha innovación horaria debe ser seguida dunha atenta avaliación e das medidas compensatorias / correctoras dos posibles desaxustes.

Un avance de conclusións

- 20.- En coherencia coa fundamentación e reflexións anteriores presentamos un posible avance de conclusións para un debate social ampliado:
- Compre revisar cara a súa racionalización o actual modelo uniforme de Xornada escolar partida en canto á súa rixidez horaria actual e en canto á súa uniformidade para todo o territorio de Galicia, no marco dunha revisión máis ampla dos calendarios escolares, períodos vacacionais e tempo total docente e educativo ao longo dun curso.
 - Compre revisar os actuais horarios escolares desde o punto de vista do que desexablemente debe ser o tempo educativo dos nenos e xóvenes na sociedade actual.
 - Compre revisar a Xornada laboral do profesorado, procedendo a unha redución do horario diario lectivo en particular para os

profesores de educación primaria, contemplando asemade os novos perfís profesionais docentes, os tempos de permanencia nos centros e o tempo desexable de ocupación distinta, a efectos de formación permanente, tarefas de preparación do traballo docente, etc., podendo ser unha fórmula posible a das 35 horas semanais distribuídas en docencia (15 a 18 horas), coordinación didáctica, planificación, avaliación, titorías e atención a pais (de 7 a 10 horas) e outras para a formación permanente.

- Pode ser posible a adopción dun modelo de xornada única matinal para a atención ás materias denominadas "regladas", sempre desde a súa planificación coordinada dentro do proxecto educativo e do proxecto curricular do centro - incluíndo as "extraescolares", é dicir, no marco da programación do tempo educativo, co fin, por outra parte, de non recarga-lo horario, e podería pois haber profesores con horarios distintos de entrada e saída para a súa xornada laboral diaria, coa necesaria coincidencia de horario común para a indispensable coordinación. En todo caso esta posibilidade non debería ser concebida como un modelo uniforme para toda Galicia, debéndose falar pois dunha desexable descentralización na toma de decisións, para deste modo ter en conta a realidade concreta de cada comunidade escolar e a súa capacidade de protagonismo decisorio ao respecto. Este protagonismo non pode ser, por outra parte, absoluto dado o conxunto de circunstancias e servizos interrelacionados ante un posible cambio; debe estar enmarcado nas decisións de coordinación que efectúe o Consello Escolar Municipal e aínda e particularmente nos casos non urbanos, tamén nas decisións de coordinación do Consello Escolar Comarcal.
- Como modificación máis modesta do actual modelo de xornada partida sempre é posible iniciar antes a xornada laboral e educa-

tiva, reducir o horario de xantar e repouso do mediodía e así rematar antes no tempo da tarde, mediante un horario máis "europeo". Tamén podería ser posible eliminar o horario de tarde dun ou dous días semanais para tódolos docentes, redistribuíndo nas outras xornadas tal período, a efectos tanto de facilitá-lo descanso como a posibilidade de asistencia a cursos de formación.

SECRETARIADO GALEGO
DE NOVA ESCOLA GALEGA

9.5.1992.

A dixitalización destes documentos foi posible grazas á axuda concedida a Nova escola Galega da Secretaría Xeral de Modernización e Innovación Tecnolóxica (Consellería de Industria - Xunta de Galicia), do Ministerio de Industria, Turismo e Comercio, así como do Plan Avanza e do Fondo Europeo de Desenvolvemento Rexional (FEDER), ao abeiro da *Orde do 31 de decembro de 2008 pola que se establecen as bases reguladoras para a concesión, en réxime de concorrencia competitiva, das subvencións destinadas a entidades de dereito público e privado, sen ánimo de lucro, para impulsar a realización de actuacións de difusión e formación relacionadas especificamente co desenvolvemento e implantación da sociedade da información na Comunidade Autónoma de Galicia, no marco do Plan Estratégico Galego da Sociedade da Información e o Plan Avanza, e se procede á súa convocatoria para 2009 (código procedemento IN521C)*

As publicacións están dispoñibles baixo unha licenza Recoñecemento-Non comercial-Compartir baixo a mesma licenza 3.0 España de Creative Commons que reza:

Vostede é libre de:

- Copiar, distribuír, exhibir e executar a obra.
- Facer obras derivadas.

Baixo as seguintes condicións:

- Vostede debe atribuír a obra na forma especificada polo autor ou o licenciante. Isto quere dicir que tanto os textos como as imaxes da Web poden ser utilizados por calquera, sempre que se cite a súa orixe, sempre que non se obteña un beneficio económico directo ou indirecto dese uso, e sempre que se inclúa no produto resultante a mesma licenza CC-NEG.

